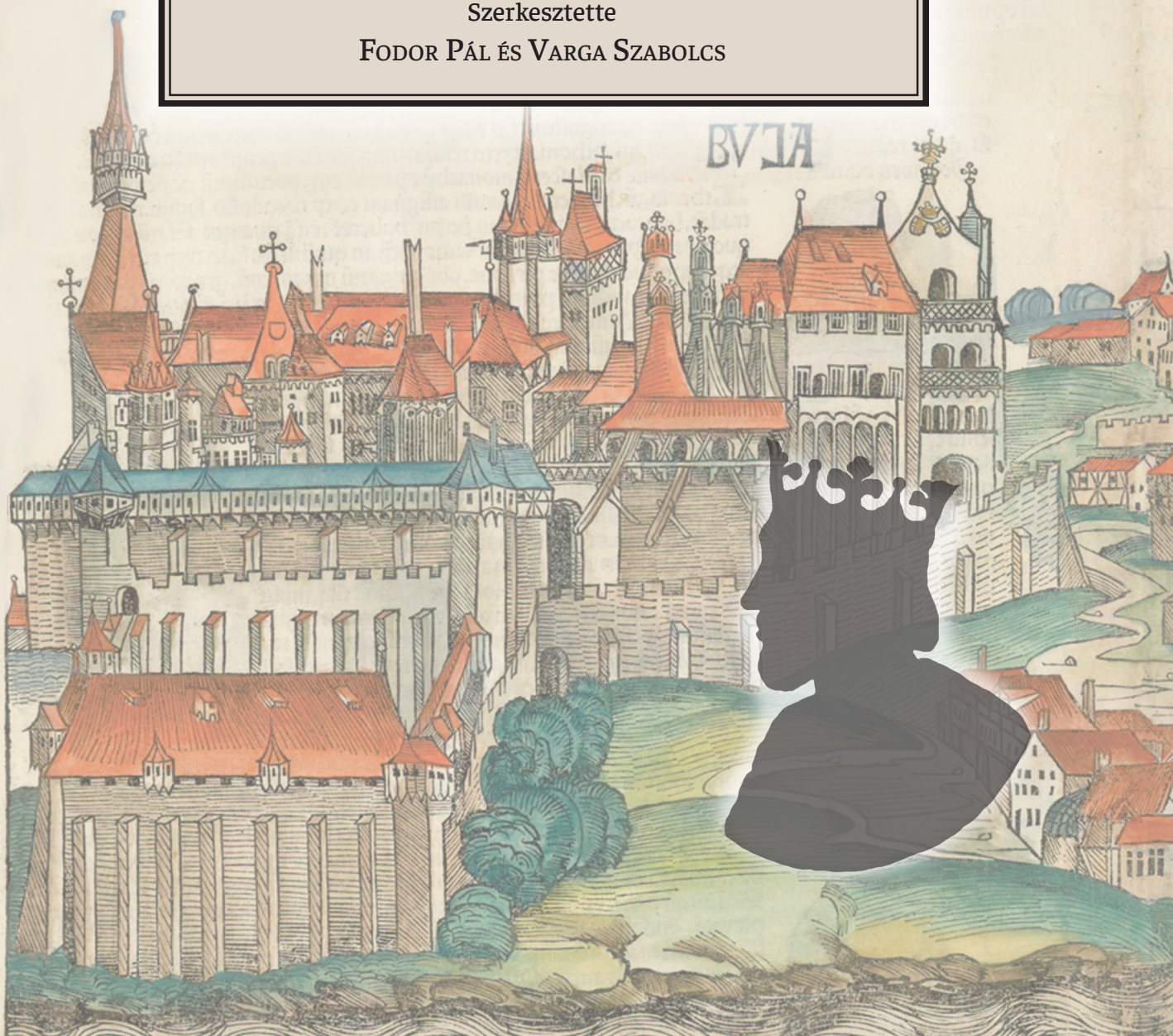

Buda urbs hungarie clarissima regum sedes: in litore danubij sita: hungaria enim ultra ⁊ citra danubium latissimas terras occupat: quod citra danubium est: olim pannonia fuit. que ab oriente mesiam ab occidente noricum habuit. septentrionē ei danubius. austrum ilirici montes exceperunt: que transdanubium hungaria iacet: pars que nunc transsilvania vocatur: ab antiquis germanis fuerunt ⁊ dacos. nō qui nunc in hungaria regnant: sed palustri potestate viciniam occupant vicina wallachiam adhuc territorium est quod in quo meridione salubris: tota est effent: in bos: inde dicitur: dus qui potest sunt. Anno eius supradicta ambitio tectas nati

MOHÁCS 1526–2026
REKONSTRUKCIÓ ÉS EMLÉKEZET

EGY ELFELEDETT
MAGYAR KIRÁLYI DINASZTIA:
A SZAPOLYAIK

Szerkesztette
FODOR PÁL ÉS VARGA SZABOLCS

Tartalom

FODOR PÁL – VARGA SZABOLCS	
Előszó	7
NEUMANN TIBOR	
Két nádor és egy vajda, avagy a Szapolyaiak útja a királyi trónig	13
NEUMANN TIBOR	
„Szinte királyi ház”. A Szapolyai-család reprezentációja, cím- és címerhasználata Mohács előtt	47
KENYERES ISTVÁN	
A Szapolyai-család birtokai 1526 előtt	73
C. TÓTH NORBERT	
Szapolyai János erdélyi vajda török ellenes harcai (1510–1526)	99
FODOR PÁL – OBORNI TERÉZ	
Két nagyhatalom között – a Szapolyaiak magyar királysága	113
VARGA SZABOLCS	
A hűség rokon: Petrovics Péter a Szapolyaiak szolgálatában	145
KASZA PÉTER	
Útkeresés kényszerpályán: Szapolyai János diplomáciai törekvései (1526–1540)	171

H. NÉMETH ISTVÁN	
Szapolyai János várospolitikája	183
GÁLFI EMŐKE	
Szapolyai János és az erdélyi városok	201
B. SZABÓ JÁNOS	
A Szapolyaiak hadserege Szapolyai János és II. János korában	213
CSEPREGI ZOLTÁN	
Egyházi irodalom és reformáció a Szapolyai-uralkodók ország részében (1526–1570)	243
ÁCS PÁL	
Magyar nyelvű irodalom a Szapolyaiak országában	261
KASZA PÉTER	
A Szapolyai-kor latin nyelvű irodalma	273
VARGA SZABOLCS	
Hatalom és reprezentáció János király udvarában	285
BUBRYÁK ORSOLYA	
A Szapolyaiak „hagyatéka”	311
VARGA SZABOLCS	
A Szapolyaiak emlékezete	335
Névmutató	367
Földrajzinév-mutató	377

Ács Pál*

MAGYAR NYELVŰ IRODALOM A SZAPOLYAIÁK ORSZÁGÁBAN

„A mohácsi veszedelem után a politikai és vallási viszonyok átalakulása, a török betelepülése, az országnak részekre való szakadása mind alkalmas volt arra, hogy nemzeti szerencsétlenségnek, általános hanyatlásnak legyen a forrásává. S vajjon csakugyan így történt-e? Nem! Nem hanyatlás, hanem nagy nemzeti visszahatás támadt nálunk! A nemzeti nyelv és irodalom virágzásnak indul s hódít mindenfelé” – írta Takáts Sándor, a török hódoltság korának egyik legjobb ismerője jó száz évvel ezelőtt.¹ Már a 16. század eleji humanisták – noha ők csak latinul írtak – a magyar nyelv és kultúra lerombolásával vádolták az országba betörő oszmánokat, tehát érzékelték a magyarságra leselkedő veszélyt, és igyekeztek valamiképp elhárítani azt. Nagyszombati Márton 1522-ben írt latin költeményében azért kárhoztatja a törököket, mert kiirtják a régi szokásokat és a „szegény anyanyelvet” is.²

Másfelől a későbbi, a 16–17. század fordulóján élő magyar írók (például Istvánffy Miklós és Pázmány Péter)³ inkább már a mohácsi katasztrófa és a reformáció gyors elterjedése között próbáltak kapcsolatot találni. A 16. században élt protestánsok a bűnök eláradásában és a „bálványimádás”-ban (vagyis a katolicizmusban), míg a katolikusok a hittől való elszakadásban (azaz a protestantizmusban) vélték felfedezni az oszmán hódítás okait.⁴ Az pedig mindig köztudomású volt, hogy a reformáció sürgette az anyanyelvű igehirdetést és tudatosan ápolta,

* Tudományos tanácsadó, BTK; acs.pal@btk.mta.hu.

1 Takáts Sándor, Batthyány Ferencné Bánffy Kata. In: Uő, *Régi magyar asszonyok*, Budapest, 1914, 30.

2 „*Pannonicos tandem ritus patriamque loquelam / Extinguat flammis perfidus ille vagis* (Végül a régi szokásokat és a szegény anyanyelvet / irtja ki – hittelen eb –, s tűzbe, zsarátba borít).” Nagyszombati Márton, *Ad Regni Hungariae proceres* [Magyarország főuraihoz]. Ford. Majtényi Árpád. In: Ács Pál – Jankovics József – Kőszeghy Péter (szerk.), *Régi magyar irodalmi szöveggyűjtemény. I. Humanizmus*. Budapest, 1998, 522–523.

3 Ács Pál, *Katolikus irodalom a reformáció századában*. In: Uő, „Az idő ósága”. *Történetiség és történetiszemlélet a régi magyar irodalomban*. Budapest, 2001, 226.

4 Ács Pál, *Jeruzsálem pusztulása. Pázmány és Josephus Flavius*. In: Uő, „Az idő ósága”, 237–238.

gondozta a nemzeti nyelveket. Így nem véletlen, hogy a 19. században meginduló irodalomtörténeti kutatások gyakran hozták összefüggésbe a középkori állam széthullását és a vallási reformokat a magyar nyelv látványos fejlődésével, illetve az anyanyelvű irodalom kibontakozásával.⁵ A modern kori művelődéstörténet természetesen már nem állítja közvetlen kapcsolatba ezeket a politikai, társadalmi folyamatokat. Az viszont tagadhatatlan tény, hogy az oszmán térnyerés, a reformáció és az anyanyelv megerősödése egyszerre, egy időben zajlott, ily módon a Jagelló-kor végét és a Szapolyai-korszak kezdetét joggal tekinthetjük egyszerre történelmi és irodalomtörténeti korszakhatárnak.

Eddig kevésbé vizsgált kérdés, hogy a „magyar nyelv felfedezése”⁶ mint kulturális jelenség hogyan kapcsolódik I. János király (1526–1540) és János Zsigmond (1540–1571) fejedelem uralkodásához. Szembeötlő érintkezési pontok aligha jelölhetők ki a Szapolyai-udvar és a magyar nyelvű műveltség között. Hiba lenne azt képzelní, hogy I. János király uralma alatt szabadabban terjedt a reformáció, mint Ferdinánd király országában, vagy hogy a magyarnyelvűség erőteljesebb támogatást kapott volna itt, mint a Habsburg-ország részben. Végképp súlyos tévedés lenne visszavetíteni a Szapolyaiak korába az erdélyi magyar irodalom később, a 17. században kialakuló egyedi sajátosságait. Mégis, az ország megosztottsága magával hozott olyan, a politikai változásokkal párhuzamos vallási, irodalmi és kulturális mozgalmakat, amelyek nem függetlenek a Szapolyaiaktól. Találhatók tehát olyan jelenségek a kor irodalmában, amelyek erőteljesen és karakterisztikusan kötődnek a Szapolyaiak uralta keleti országrészről fokozatosan kialakuló Erdélyi Fejedelemséghez. Persze nehéz pontosan meghatározni ezeket a megnyilvánulásokat, hiszen nem beszélhetünk a Szapolyai-korszak irodalmi nyelvéről, stílusáról vagy műfajairól. Nem annyira formai, mint inkább tartalmi, szemléleti jellegzetességekről van szó. A bő fél évszázadig tartó Szapolyai-korban jelentős számú, fontos magyar nyelvű irodalmi mű keletkezett, ezeknek teljességre törő ismertetése mindenképp szétfeszítené összefoglalónk kereteit. Ezért csupán a Szapolyaiakhoz közvetlenül köthető alkotásokról szólunk. Ezeket olyan sajátos témák köré csoportosítjuk, amelyek (hol dicséret, hol vád formájában) a Szapolyai-családdal kapcsolatban a magyar nyelvű irodalomban (is) rendszeresen megfogalmazódtak. Ilyen fogódzók lehetnek a Szapolyaiak „magyarosságára”, „lengyelességére”, „eretnységére” és „törökösségére” vonatkozó szellemi konstrukciók.

Az első és legfontosabb, egyúttal talán a legbonyolultabb kérdés tehát a Szapolyaiak úgynevezett „magyarosságával”, „nemzetiességével” és ezzel szoros összefüggésben Habsburg-ellenességével kapcsolatos. A probléma politikai háttere messze visszanyúlik a Jagelló-korba. A magyar történetírásban régóta meglevő toposz, hogy az 1505. évi magyar országgyűlésen a Werbőczy István vezette „közneemesi párt” hitet tett a „nemzeti királyság” eszméje mellett, és az ide-

5 Voltaképpen ez volt Horváth János nagy reformáció-monográfiájának alapeszméje: Horváth János, *A reformáció jegyében. A Mohács utáni félévszázad irodalomtörténete*. Budapest, 1957².

6 Thuróczi-Trostler József, *A magyar nyelv felfedezése*. In: Uő, *Magyar irodalom – világirodalom. Tanulmányok*. I. Budapest, 1961, 19–39.

gen trónkövetelőkkel szemben a „született magyar” erdélyi vajdát, Szapolyai Jánost nevezte meg királyjelöltjeként. Kulcsár Péter magyar irodalomtörténész megfogalmazásában az „idegenek által megvesztegetett arisztokrata hazaárulók erkölcstelensége és a szittya öntudattól fűtött köznemesség nemzeti szintű gőzölgése” állt szemben egymással.⁷ A köznemesek korábban Corvin János királyságában reménykedtek, egészen a herceg 1504-ben bekövetkezett haláláig. Ily módon a Szapolyaiak a Hunyadi-család „nemzeti királyságának” folytatóiként, szellemi örököseiként léptek föl. A Szapolyaiak Hunyadi-kultuszát erősítette az a tény is, hogy mindkét családot szoros szálak fűzték Erdélyhez: Mátyás király Kolozsvárott született, Szapolyai János pedig erdélyi vajda volt, mielőtt megkoronázták. A Szapolyaiak Hunyadi-kultuszának látható emléke Hunyadi János gyulafehérvári síremléke, melyet I. János király állíttatott 1533-ban.⁸ Ezt a Hunyadi-kultuszt még az a rosszindulatú mendemonda sem tudta beárnyékolni, amit a történetíró Forgách Ferenc terjesztett, mely szerint Mátyás királyt Szapolyai István, János király apja gyilkolta meg.⁹

Ehhez a „nemzeties” szellemiséghez kapcsolódik Görcsöni Ambrus históriás énekszerző 1567–68-ban szerzett versezete *Az felséges Mátyás királynak [...] viselt dolgairól*.¹⁰ A Thuróczy János krónikájából, Bonfiniből és orális forrásokból egyaránt merítő verses krónika úgy beszél el Mátyás és „Friderik császár” küzdelmeit a hatalomért és a koronáért, hogy abban a Szapolyaiak könnyedén ráismerhettek saját küzdelmeikre a Habsburgokkal.¹¹ Görcsöni Mátyás krónikáját a jeles erdélyi költő, Bogáti Fazakas Miklós dolgozta át és fejezte be később, majd értelmezte azt egyértelműen a Szapolyaiakat dicsérő szellemben: „Sok szó vagyon, tudom, János királyra, / Árulónak az német párt mondja, / Dicsíri bizonynal az ki ezt írta, / Ki királlyal ott volt mohácsi csatába”¹² – itt a versszöveg egyértelműen Brodarics Istvánra utal.¹³

Más módon, de szintén a Szapolyaiak nagyságát magasztalja a rendkívül termékeny erdélyi protestáns versszerző, Valkai András. Ő 1567-ben írta *Genealogia historica regum Hungariae [...] azaz az magyar királyoknak eredetéről és nemzetségekről való szép históriáját*, amelyet II. János választott királynak, azaz János Zsigmondnak ajánlott.¹⁴ Valkai a fejedelem nevelőjének, Csáky Mihály-

7 Kulcsár Péter, *A Jagelló-kor*. Budapest, 1981, 108.

8 Ritoókné Szalay Ágnes, Hunyadi János gyulafehérvári síremlékének domborművei. In: Mikó Árpád – Sinkó Katalin (szerk.), *Történelem-kép. Szemelvények múlt és művészet kapcsolatából Magyarországon*. Kiállítás a Magyar Nemzeti Galériában 2000. március 17–szeptember 24. Budapest, 2000, IV-16.

9 Vö. Pirnát Antal, *Az ars historica és Forgách Ferenc*. In: Uő, *Kiadatlan tanulmányok*. Szerk. Ács Pál. Budapest, 2019, 128.

10 Varjas Béla és mások (szerk.), *Régi Magyar Költők Tára. XVI. századbeli magyar költők művei. Kilencedik kötet (1567–1577)*. Budapest, 1990 (= RMKT XVI/9). Görcsöni Ambrus Bogáti Fazakas Miklós által kiegészített históriás énekét sajtó alá rendezte [Szentmártoni] Szabó Géza, 219–359, 556–570.

11 Uo. 277–281.

12 Uo. 356.

13 Brodaricsra lásd Kasza Péter e kötetben közölt tanulmányát.

14 RMKT XVI/9, 22–116. Valkai verseit sajtó alá rendezte Varjas Béla.

nak¹⁵ a kancelláriájához tartozott, ahol kiváló tehetségű értelmiségiek gyűltek össze. A genealógiai irodalomban járatos Valkai az Árpád-házból származtatja János Zsigmondot, egyenesen Taksony fejedelemtől vezetve le családfáját.¹⁶ Az Árpádok vére anyján, Jagelló Izabellán keresztül jutott János Zsigmond ereibe, mondja az énekszerző, és a választott király szárnyaló dicséretével járja hosszú versét. Természetesen ezt nem szabad történeti műként értékelni, hiszen Valkai egy későbbi kéziratában már Báthory István családját kötötte össze az Árpádokkal úgy, hogy csupán apróbb betoldásokat vitt végbe az eredetileg János Zsigmondra kialakított leszármazási táblán.¹⁷ Szintén 1567-ben írta Valkai *Az nagyságos Bánk bánnak históriáját* is, amelynek aktualitását szintén az erős Szapolyai-pártiság és németellenesség adta.¹⁸ Nem véletlenül volt oly népszerű ez a mű, hogy saját korában öt egymást követő kiadásban is megjelent. János Zsigmond tehát sokoldalú – a magyar nyelvű irodalomban is tükröződő – törekvéseket tett arra, hogy bemutassa: „dinasztiája, illetőleg a keleti országrész a középkori Magyar Királyság törvényes örököse és folytatója” – miként erre Balázs Mihály nemrégiben rámutatott.¹⁹

Hasonlóan dicséror szellemben alkotta meg János Zsigmond életéről szóló históriás énekét (*Vita Joannis secundi, electi Hungariae regis*, 1571)²⁰ a Csáky Mihály vezette kancellária másik költője, Csanádi Demeter, a fejedelem titkára.²¹ A szittyai öntudattól áthatott Szapolyai-párti szellemi miliőre jellemző módon „schitico sermone”, azaz „szkíta”, vagyis magyar nyelven előadott uralkodó-életrajz egy kiváló, ám sorscsapásoktól sújtott személyiség rajza, és az egész mű a szerencse forgandóságának témájára van felfűzve. Mivel a szöveg konkrétan utal rá, hogy közvetlenül a fejedelem halálakor keletkezett, gyanítható, hogy a halotti szertartás és reprezentáció részét képezhette. Ezt támasztják alá a mű halotti búcsúzókatokra emlékeztető formulái is. Csanádi már az anyaméhben nehéz sorsra rendeltetett, hányatott életű uralkodóként jellemzi az ifjú Szapolyait, akiről semmi rosszat nem mondhat: „*En csudáлом, ki gonoszt mondhat ú felőle, / Nem látom, semmi haszna, hogy jűne belőle.*”²²

Csanádi Demeter János Zsigmond-életrajza voltaképpen folytatása, kiegészítése annak a históriás éneknek, amelyet korábban, az 1550-es évek elején szerzett a kor legnagyobb hatású krónikás versszerzője, Tinódi Sebestyén *Az János*

15 Horn Ildikó, *A hatalom pillérei. A politikai elit az Erdélyi Fejedelemség megszilárdulásának korszakában (1556–1588)*. MTA doktori értekezés. Budapest, 2012, passim.

16 Szymon Brzeziński, *Az utolsó király. János Zsigmond alakja az 1570-es évek erdélyi irodalmában*. In: Uő, *Tanulmányok a 16–17. századi lengyel–erdélyi–magyar kapcsolattörténetről*. Budapest, 2014, 83–95.

17 Mikó Árpád, Valkai András (1540–1586) Báthory-genealógiája. Báthory István király mint az Árpádok leszármazottja. *Irodalomtörténeti Közlemények* 117 (2013) 585.

18 *RMKT* XVI/9. 11–21.

19 Balázs Mihály, *Megjegyzések János Zsigmond valláspolitikájáról*. In: Uő, *Hitújítás és egyházalapítás között. Tanulmányok az erdélyi unitarizmus 16–17. századi történetéről*. Kolozsvár, 2016, 59.

20 Dézsi Lajos (szerk.), *Régi Magyar Költők tára. XVI. századbeli magyar költők művei. Hetedik kötet (1566–1577)*. Budapest, 1930 (= *RMKT* XVI/7), 213–219, 471–473.

21 Brzeziński, *Az utolsó király*, 95–105.

22 *RMKT* XVI/7. 214.

király fiáról szerzett szép krónika címmel.²³ Ez a mű János Zsigmond Lengyelföldre való kibujdosásáig (1551) követi nyomon Szapolyai János király fiának sorsát. Már ebben a verses historiában is a szerencse kiszámíthatatlanságával kapcsolódott össze a Szapolyai fiú sorsa: „Szerencsének forgásáról nektök emléközöm, / jó János király fiát herczegöt beszéllöm, / Szerencsését ha gondolom, szivemben kesergöm” – így kezdi énekét Tinódi.²⁴ Ez a vers nem jelent meg nyomtatásban, legalábbis ma csak kéziratból ismeretes. Maga a szöveg úgy értelmezi önmagát, hogy ez a rövid krónika voltaképpen a nagyszabású történeti mű, az *Erdéli história* „derék krónikájának” afféle summája. Am az *Erdéli história*²⁵ nem igazán János Zsigmondról, nem is apjáról, János királyról szól. A mű valódi főszereplője a Szapolyai-kor talán leginkább vitatott alakja, Fráter György.

Ez a tény önmagában is beszédesen jelzi Tinódinak azt a törekvését, hogy – kifejezve egyfajta közhangulatot – az állhatatlanság, a bizonytalanság, a kiszámíthatatlan pártváltások koraként jellemezze a szóban forgó történelmi korszakot. Tinódi *Erdéli históriája* ellentmondásos történelemképet rajzol fel. Egyfelől nagy rokonszenvvel viseltetik az országegyesítés eszméje iránt, ami György barátnak is a legfőbb célja volt.²⁶ Másfelől, a kortársak többségéhez hasonlóan, alapjában véve elutasítja a János király szolgálatában álló váradi püspök követhetetlenül cikázó, machiavellisztikus politikai manővereit:²⁷ „Nagy eszes emberből mely bolond támada, / Mindkét fejedelmet mely igen hordozá, / Véli csélcsapását hogy egyik sem tudná, / Ki miatt lön néki szörnyű halála.”²⁸ Mindazonáltal, láthatjuk, Tinódi nem osztja a György barátal ellenséges történetírók nézetét, akik szőrös fülű, tanulatlan, durva beszédű, udvariatlan embernek festették le őt, aki talán még írni sem tudott, hanem „nagy eszes ember”-ként emlegeti a barátot. Tinódi ír arról is, hogy a váradi püspök-kincstartó jó kapcsolatban állt korának humanistaival, kedvelte a szórakozást – Izabella királynéval és udvarhölgyeivel olykor táncra perdült –, a művészeteket is pártolta, építkezéseinek országszerte híre ment: „királyénál szebb lön az ő udvara”,²⁹ mondja, s azt is megírja, hogy a szamosújvári várat „olasszal csináltatá, / hogy egész Erdélyt azután abból bírná”.³⁰ Mindent összevéve a két király közt általában kiegyensúlyozott politikai álláspontot képviselő, pályája kései szakaszában pedig már Ferdinánd-pártinak tűnő Tinódi szíve mélyén alighanem mindig a Szapolyaiak királyságának elkö-

23 Szilády Áron (szerk.), *Régi Magyar Költők Tára. XVI. századbeli magyar költők művei. Második kötet. 1540–1555. Tinódi Sebestyén összes művei.* Budapest, 1881 (= RMKT XVI/2), 365–370.

24 Uo. 365.

25 Uo. 7–60. Modern kiadása: In: Tinódi Sebestyén, *Krónika.* Sajtó alá rendezte Sugár István, a bevezetőt írta Szakály Ferenc. Budapest, 1984, 93–158.

26 Oborni Teréz, *Az ördögös Barát. Fráter György (1482–1551).* Pécs–Budapest, 2017, 112–124.

27 Tinódi, *Krónika,* lásd Szakály Ferenc bevezetőjét, 61.

28 RMKT XVI/2. 50.

29 Ez a szövegrész csak az *Erdéli krónika* 1574-es, második kiadásában, Heltai Gáspár *Cancionaljában* van meg. Lásd RMKT XVI/2. 386.

30 Uo.

telezett híve volt, miként ezt Varjas Béla Tinódi pártállásáról szóló tanulmányában kimutatta.³¹

Az állhatatlanság és „csélcspás” Fráter Györgynél is hírhedtebb mintaképe volt a Szapolyai-kor „árultatásairól” nevezetes kalandor-katonája, Balassa Menyhárt. A három részre szakadt ország olykor szinte napról napra változó háborús viszonyai közt ügyesen forgolódó nagyúr politikai jelentősége és súlya birtokainak és társadalmi beágyazottságának geopolitikai helyzetéből fakadt. Sem a Habsburgok uralta Magyar Királyság, sem a Szapolyaiak vezette Erdély nem tudta tartósan önmagához csatolni azokat a területeket Szatmár környékén, ahol Balassa Menyhárt és családja igazán otthon volt, és ahol – a kor kedvelt kifejezésével szólva – sokszor „szabadon kóborolt”, azaz rabolt, garázdálkodott, önkényeskedett. Mikor Balassa Menyhárt utolsó nagy „árultatásával” ismét átállt János Zsigmond oldaláról a Habsburgokhoz, országnyi területet vitt magával a Magyar Királyságba.³² Voltaképpen ez az 1562-ben kialakult történelmi szituáció a Szapolyai-korszak egyik legérdekesebb irodalmi műve, az ismeretlen szerzőjű *Balassa-komédia*³³ alaphelyzete: Balassát akasztani való gonosztevőnek állítja be a mű. A *Komédia* szerint Balassa hitszegő kalandor, aki miatt egész Magyarország sorsa kockán forgott. A dráma címének állításával ellentétben („*mellyel [Balassa] elszakada az magyarországi második választott János királytúl*”) nem Balassa Menyhárt utolsó nagy „árultatásáról” szól a darab, hanem az azt követő fiktív és valós történetekről. Mégis éppen ez az esemény húzódik meg a cselekmény háttérében. Balassa rögtön a darab elején odaveti, hogy „*könnyen elárulnám az királt, mint az előbb nagy sokszor, és im utolszor az erdéli Vajdát*”, vagyis János Zsigmondot.³⁴ Virovecz Nándor határozta meg nemrégiben azt a Habsburg-udvarhoz kapcsolódó kancelláriai értelmiségi kört, akik között a darab szerzőjét keresnünk kell.³⁵ A szerző meglehetősen ravaszsgal intézte el, hogy a mű az ellenséges Erdélyben lásson napvilágot, amint ez meg is történt. Ahogyan manapság „befúj a szél” egy-egy kompromittáló iratot a szerkesztőségi szobákba, úgy „került” a kézirat az erdélyi antitrinitárius nyomdász, Karádi Pál kezébe. Jól sejtette a szerző, hogy az erdélyiek kapva kapnak majd a pamfletnek beillő színdarabon, hiszen kiadásával nagyot üthetnek az áruló Balassa Menyhárton.³⁶

31 Varjas Béla, A Cronica és Tinódi pártállása. In: Uő, *A magyar reneszánsz irodalom társadalmi gyökerei*. Budapest, 1982, 164–178.

32 Virovecz Nándor, A kereszténység szolgálata vagy politikai árulás? Balassa Menyhárt 1562. évi pártváltása és az északkeleti várháborúk. In: Bujdosné Pap Györgyi – Fejér Ingrid – Szilasi H. Ágota (szerk.), *Mozgó frontvonalak. Háború és diplomácia a várháborúk időszakában 1552–1568*. (Studia Agriensia, 35.) Eger, 2017, 255–283.

33 Kritikai kiadása: Kardos Tibor – Dömötör Tekla (szerk.), *Régi magyar drámai emlékek. I.* Budapest, 1960 (= *RMDE I.*), 615–644.

34 Uo. 617.

35 Virovecz Nándor, Egy hírhedt főúri imázs, és ami mögötte van. A *Komédia* Balassi Menyhárt árultatásáról... a történeti források fényében. *Irodalomtörténeti Közlemények* 120 (2016) 373–401.

36 Ritoókné Szalay Ágnes, A Balassi Comoedia és Karádi Pál. *Keresztény Magvető* 86 (1980) 39–44; Balázs Mihály, Megjegyzések a *Komédia* Balassi Menyhárt árultatásáról értelmezéséhez. In: Uő, *Felekezeti és fikció – Tanulmányok 16–17. századi irodalmunkról*. Budapest, 2006, 159–174.

Tinódi Sebestyén – aki persze nem érte meg Balassa Menyhárt utolsó, nagy árulását – több művében is elismeréssel szólt Balassáról mint vitéz katonáról. Ám ne feledjük, a lantos énekmondó elsősorban a végvári vitézek szószólója, érdekeinek képviselője volt.³⁷ Bizony a mindig igazmondó krónikás próbb, de lényeges ponton a katonai hírnév védelmében még módosított is a hiteles tényeken, és ott is hősként szerepeltette a „nemzeti királyt” később többször eláruló főurat, ahol valójában jelen sem volt.³⁸ Tinódi látványos elfogultságát Balassa Menyhárt irányában az is indokolhatta, hogy Balassa akkor is a szűkebb értelemben vett Szapolyai-párt tagja maradt, amikor Fráter György barát-kincstartó háborúba bocsátkozott Jagelló Izabellával, János király özvegyével, János Zsigmond anyjával. Amikor Izabellának és fiának Lengyelországba kellett menekülnie, Balassa volt az, aki hűséges híveként egészen a határig kísérte Izabellát. Szakály Ferenc megállapítása pontos, miszerint Tinódi „furcsa mód nem hajlandó belátni, hogy az országegyesítést csakis az általa mélységes szimpátiával ábrázolt, valójában azonban önző és szeszélyes Izabella királyné eltávolítása révén lehet megvalósítani. Erkölcsi érzékét mélységesen sérti, hogy a János király által felemelt barát hajlandó segédkezet nyújtani egykori ura családjának »kiszemmisítéséhez.«”³⁹

A „nemzeti királyság” eszméje iránt elkötelezett írók számára tehát a Szapolyaiak „lengyelessége” nem számított idegenszívűségnek, a Szapolyai-családhoz sok-sok kibogozhatatlan szállal kapcsolódó Jagelló-dinasztiát⁴⁰ sokkal „magyarabbnak” ítélték a Habsburgoknál. Érzékletesen mutatja ezt a szemléletet Bocskai István erdélyi fejedelem egyik levele, amelyet Thurzó Györgyhez írt 1605-ben. Ebben Bocskai felpanaszolja, hogy a Habsburg-zsoldosvezér, Basta katonái 1602-ben olyan rémtettet is elkövettek, mint „az gyulafejérvári szent egyházban eltemetett böcsületes személyeknek séreinek feltörése, Hunyadi Jánosnak, Ivacsónak, János király fiának és az édesanyjának tagjai, csontjai kihányása” (Hunyadi Jánosnak Szapolyai János állítattott síremléket, erről már fentebb szóltunk).⁴¹ Bocskai levelében (amelyet a költő Rimay János fogalmazott) a Hunyadi-, a Szapolyai- és a Jagelló-családok együtt képezték azt a „nemzeties” erdélyi hagyományt, amelynek védelmében ő maga kardot fogott a Habsburgok ellen. A levél különös érdekessége, hogy János Zsigmond lengyeles becenevén „Ivacsónak” nevezi. Ezek a mély politikai és nemzeti beidegződések és tudatformák sokakban feledtetni tudták a Jagellók féktelen és elvtelen – a Habsburgokéval vetekedő – hatalomvágyát. Azt pedig még János Zsigmond belső embere, Csanádi Demeter is felemlgette versében, hogy Izabella – Lengyelországból visszatérte után – micsoda kegyetlenséggel gyilkoltatta le lengyel

37 Tinódi, *Krónika*, lásd Szakály Ferenc bevezetőjét.

38 Virovecz Nándor, *Tinódi hitelessége? Kortárs beszámoló a szalkai csatáról (1544)*. Előadás az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetében (2017. november 28.).

39 Tinódi, *Krónika*, lásd Szakály Ferenc bevezetőjét, 61.

40 Kulcsár, *A Jagelló-kor*, passim.

41 Bocskai István, *Levelek*. Szerk. Benda Kálmán. Budapest–Bukarest, 1992, 165; vö. Kovács András, *A gyulafehérvári székesegyház átváltozásai (1565–1715)*. In: Diósi Dávid – Marton József (szerk.), *Catholice reformare. A katolikus egyház a fejedelemség korában*. Budapest–Kolozsvár, 2018, 16.

udvaroncaival a hatalmával elégedetlen erdélyi urakat, Bebek Ferencet és társait: [János Zsigmond] „Lengyelországból azért anyjával békőve, / Anyja három esztendő azután élhete / Esztendő előtt három urat megölete, / Kit én nem dicsírhetek, asszony hogy mívele.”⁴² A szörnyű gyilkosságot nem mellékesen az előbb már említett Balassa Menyhárt, Izabella bizalmasa, fiának későbbi árulója szervezte meg.⁴³

A Szapolyaiak és a Jagellók családi kapcsolatait a kortársak jól értették és igen nagyra értékelték. János király és Jagelló Izabella frigyét óriási várakozás előzte meg, különös tekintettel a házasságból várhatóan születendő gyermekekre, az örökösre. Az 1539-ben Székesfehérvárott tartott lakodalmi ünnepségre írta Istvánffy Pál – a humanista történétíró Istvánffy Miklós (1538–1615) apja – *Volter és Grizeldisz* történetét feldolgozó széphistóriáját (*Historia regis Volter*, „Egy krónikát mondok...”),⁴⁴ amely az első ismert magyar nyelvű alkotás ebben a műfajban. A *Volter és Grizeldisz* valójában önmagán messze túlmutató alkotás. Azt a sok tekintetben mindmáig rejtélyes folyamatot példázza, amelynek során a magyar nyelv alkalmassá vált európai szintű irodalmi művek létrehozására. Népszerűségére jellemző, hogy bár csak évtizedekkel keletkezése után, 1574-ben jelent meg először nyomtatásban, kéziratban is gyorsan terjedt. Fejedelmi nászajándék⁴⁵ volt tehát a vers, nemcsak széphistória, hanem házasesnek (*epithalamium*) is. Valószínű, hogy a szerző maga adta elő a királyi pár lakodalmán, lantkísérettel. Rendkívül magas színvonalat képvisel ez a költemény, megelőzve és felülmúlva Tinódit is. Az Itáliában hosszú időt eltöltött, humanista műveltségű Istvánffy Pál egyébként jól ismerte Tinódit, és egyértelmű hatást gyakorolt annak költészetére.⁴⁶ A mű Boccaccio 100. novellájának Petrarca által készített latin nyelvű prózai feldolgozásán (*Seniles XVII 1–4*) alapul, szorosan követve forrását. A históriában Voltér szinte a kínzásig fajuló végletekig próbára teszi alacsony sorból származó hitvese, Grizeldisz hűségét. Petrarca fennkölt teológiai allegóriát alkot a történetből, melyben a férj Istent, a feleség az emberi lelket jelképezi. Voltaképpen Isten az, aki nehéz próbáknak teszi ki az emberek hitét. Istvánffy, visszatérve Boccaccio eredeti (alapvetően nőpárti) írói intenciójához, elítéli a „gonosz” Voltért, és inkább az erényes Grizeldisz dicséretét zengi. Az *epithalamium* kontextusában ez egyben a lengyel királylány-menyasszony, Jagelló Izabella magasztalását is jelentette.⁴⁷

A magyar–lengyel frigyből fiú született, akihez a kortársak méltán fűztek rendkívüli reményeket. „János Zsigmond apja Magyarország törvényesen megválasztott és megkoronázott királya volt, anyja pedig lengyel királyleány. A len-

42 RMKT XVI/7. 216.

43 Veress Endre, *Izabella királyné 1519–1559*. Budapest, 1901, 458–464. Lásd még: Horn, *A hatalom pillérei*, passim.

44 RMKT XVI/1. 27–52.

45 Komlóssy Gyöngyi, *Griseldis története: a királyi nászajándék. Irodalomtörténeti Közlemények* 113 (2009) 651–665.

46 Horváth, *A reformáció jegyében*, 101–102.

47 Ács Pál, Boccaccio Baranyában. Egy kivételes értelmiségi pálya a 16. század első felében: Istvánffy Pál. In: Ács Pál – Tóth Gergely (szerk.), „A magyar történet folytatója.” *Tanulmányok Istvánffy Miklósról*. Budapest, 2018, 37–58.

gyel királyi családhoz fűződő rokonsága révén a Habsburg-diplomácia minden mesterkedése ellenére mindig volt bizonyos politikai tekintélye a keresztény Európában. Zsigmond Ágost lengyel király gyermektelen volt, és senki sem sejtette előre, hogy az erdélyi fejedelem előbb fog meghalni, mint jóval idősebb és beteges nagybátyja. János Zsigmondnak tehát mindig szép számmal voltak lengyel párthívei, akik az utolsó Jagelló halála esetén őt kívánták volna lengyel királlyá választani” – magyarázza Pirnát Antal.⁴⁸

János Zsigmond európai jó hírét ellenségei azzal igyekeztek lerontani, hogy rámutattak: Erdélyben olyan felekezetet tűr, sőt támogat a fejedelem, amelyet máshol mind a katolikusok, mind a protestánsok veszedelmes eretnekségként tartanak számon. János Zsigmond az 1560-as évek közepétől valóban támogatást nyújtott a reformáció, majd a radikális reformáció szabad terjedésének.⁴⁹ Ez azonban új fejlemény volt a Szapolyaiak valláspolitikájában. Szó sincs arról, hogy a Szapolyai-család általában véve már korábban is híve lett volna a protestantizmus bármely formájának. Heltai Gáspár, a Szapolyai-kori Erdély legnagyobb hatású magyar nyelvű írója (a Luther-féle Biblia magyar tolmácsolója,⁵⁰ egyben sikeres nyomdász) izgalmas inkvizícióörténetében, a János Zsigmondnak ajánlott *Hálóban* (Kolozsvár, 1570) beszámol az 1538-as segesvári hitvita lefolyásáról, bepillantást nyújt a protestantizmus kezdeti szakaszának vallási viszonyai közé – melyekről egyébként nagyon hézagosszerű ismeretekkel rendelkezünk. Heltai elbeszéli, hogy „akkoron kedig tiltúl villámlani kezde, mind Magyarországha, mind Erdélben az Úristennek Igéje” – vagyis terjedezni kezdett a reformáció. Ekkor a főpapok „addig kalapálának a felséges János királyon, hogy végre nem tehetett egyebet”,⁵¹ disputára hívta ki Szántai István kassai iskolamestert, akit a katolikusok a legveszélyesebb ellenfélnek tartottak. Heltai beszámolójából – annak ellenére, hogy Szapolyai Jánost a reformáció titkos támogatójának állítja be⁵² – kiderül, hogy valójában János király, György barát és Izabella egyaránt elutasította a vallásreformot.⁵³ Sőt az újabb kutatások arra is rámutattak, hogy maga János Zsigmond nagyon sokáig katolikus maradt.⁵⁴ Köztudomású, hogy a reformáció első nagy hatású, magyar nyelvű terjesztője, Dévai Mátyás, a „magyar

48 Pirnát Antal, Báthory István valláspolitikája. Hozzászólás Ferencz József Dávid Ferenc-életrajzához. In: *Uő, Kiadatlan tanulmányok*, 181.

49 Balázs, Megjegyzések János Zsigmond valláspolitikájáról, 47.

50 A magyar reformáció egyik legnagyobb bibliakiadói vállalkozása a Heltai Gáspár által Kolozsvárott vezetett fordítói műhely hét kötetben megjelent alkotása volt. A könyvsorozat kevés híján a Biblia teljes szövegét tartalmazza. A kiadást János Zsigmond és más erdélyi urak támogatták. Ám nemcsak erdélyi, hanem magyarországi terjesztésre is szánták a Szentírást – voltak olyan példányok, amelyből a fejedelemhez szóló ajánlást elhagyták. Szakály Ferenc, *A magyar nyelvű bibliafordítás terjedéséhez*. In: Balázs Mihály et alii (szerk.), *Művelődési törekvések a korai újkorban: Tanulmányok Keserű Bálint tiszteletére*. Szeged, 1997, 545–554.

51 Heltai Gáspár, *Háló*. (Millenniumi Könyvtár) Budapest, 2000, 31.

52 Balázs, Megjegyzések János Zsigmond valláspolitikájáról, 55.

53 Ács, *Katolikus irodalom*, 220–234.

54 Ebben komoly szerepe lehetett lengyel nevelőjének, Albertus Novicampianusnak (Wojciech Nowopolski) is. Horn, *A hatalom pillérei*, 44, 60.

Luther” 1533-ban János király börtönét is megjárta, nem csak Ferdinándét.⁵⁵ A reformáció tehát csak a 16. század második felében, meglehetősen későn, erdélyi vonatkozásban Izabella és János Zsigmond lengyel emigrációból való visszatérte után, voltaképpen csak Izabella halálát követően (1559) bontakozott ki erőteljesen, ám ekkortól már valóban gyors változások történtek. A fejedelem 1565-től lett bizonyíthatóan a reformáció híve. 1566-tól kezdve az erdélyi vallástörvények elítélték a „bálványozást”, és az országot határozottan protestáns irányba fordították. A debreceni reformátusok által 1567-ben kiadott *Rövid hitvallás*⁵⁶ János Zsigmond dicséretét zengi. Kétségtelen tény az is, hogy János Zsigmond uralma alatt – a lengyelországi vallási mozgalmaktól nem függetlenül – páratlan fejlődésnek indult az antitrinitárius (szentháromság-tagadó, későbbi kifejezéssel unitárius) felekezet, mely hivatalosan 1568-ban alakult egyházzá. Maga a fejedelem csak élete végén, 1569-től lett unitáriussá, és máig vitatott, hogy mikor és milyen mértékig fogadta el Lengyelországból hozott vallási tanácsadójának, az olasz Giorgio Blandrata (1515–1588) doktornak nézeteit.⁵⁷ Az bizonyos, hogy a korabeli Erdély az Európában üldözött nemzetközi radikális protestánsok mentvára lett. Blandrata térítette át a szentháromság-tagadó irányzathoz Dávid Ferencet,⁵⁸ a kolozsvári lutheránusok püspökét. Dávid Blandrata révén ismerkedett meg azoknak a protestáns eretnekeknek az írásaival, akik racionális alapon kétségbe vonták a Szentháromság hagyományos dogmáját, hangsúlyozva, hogy annak nincsenek bibliai alapjai. Dávid számos magyar nyelvű értekezést jelentetett meg az 1560-as években, ezek közül most csak az 1567-ben nyomtatott *Rövid magyarázat*⁵⁹ és az ugyanekkor kiadott *Rövid útmutatást*⁶⁰ említjük. Egymást érték a hitviták, melyeknek értékes irodalmi dokumentumai a hitvitázó drámák. János Zsigmond – a Dávid Ferenc által 1569-től használt unitárius érvelési stratégia szerint – a szabad vallási fejlődés, a tolerancia hívének mutatkozott. Legalábbis – unitárius szempontból – jelképes értelmű, hogy e fontos kérdésben ő maga figyelmeztette a (szintén Dávid Ferenc által megszövegezett) váradi dispután (1569) az Isten juhait között pápamód juhászokodó református prédikátort, hogy „a ministereket [értsd: lelkészeket] az igaz vallásért ne kergesse, a könyveket meg ne égesse, senkit hittelt az ő vallása mellé ne kötelezzon. Ez az oka, mert a birodalmunkban, miképpen arról ország végezés is vagyon, mü azt akarjuk, hogy szabadság legyen.”⁶¹ Hogy János Zsigmond valláspolitikája mennyire volt valóban toleráns, azt a modern kutatás már erősen

55 Id. Révész Imre, *Dévay Bíró Mátyás első magyar reformátor életrajza és irodalmi művei*. Pest, 1863, 33–34.

56 Borsa Gedeon (szerk.), *Régi Magyarországi Nyomatványok. I. 1473–1600*. Budapest, 1971 (= RMNY I.) 228

57 Pirnát Antal, Giorgio Blandrata működésének új értelmezése. In: Pirnát, *Kiadatlan tanulmányok*, 131–144.

58 Mihály Balázs, *Ferenc Dávid*. (Bibliotheca Dissidentium, 26; Ungarländische Antitrinitarier, 4.) Baden-Baden, 2008.

59 Dávid Ferenc, *Rövid magyarázat*. Gyulafehérvár, 1567. Faksimile kiadás, jegyzetek Pálfi Márton. Kolozsvár, 1910; RMNY I. 232.

60 Dávid Ferenc, *Rövid útmutatás*. Gyulafehérvár, 1567; RMNY I. 233.

61 RMDE I. 686.

vitatja.⁶² 1566 és 1571 között sem a katolikusok, sem az ortodox románok nem gyakorolhatták szabadon vallásukat Erdélyben. Azt azonban mindenki elismeri, hogy uralma alatt Erdély bizonyos értelemben mégis a vallási béke szigetévé vált, miközben Európa más részein véres vallásháborúk dúltak.

A szabadságnak azonban súlyos ára volt. Már I. János király uralmát is török fegyverek biztosították,⁶³ és fia az 1565–1567. évi magyarországi török háborúban a szultán szövetségeseként vett részt. János Zsigmond Habsburg-párti, katolikus ellenfelei igyekeztek minden módon befeketíteni őt, hogy diplomáciailag elszigeteljék potenciális szövetségeseitől. Nem kevesebbet állítottak, mint hogy az unitarizmus támogatása valójában az iszlám felvételével azonos. Ily módon összekötötték a Szapolyaiak politikai értelemben vett „törökösségét” a szentháromság-tagadással, amit a mohamedanizmussal azonos lényegű hitként értelmeztek. Jól ismertek azok a propagandaművek, melyekben a katolikusok azzal vádolták a protestánsokat, hogy tanaik az iszlámhoz közelednek. Azt is tudjuk, hogy a Szapolyai-kor neves kálvinista véleményformálói, Melius Péter és Károlyi Péter szintén a „törökösség bűnében” marasztalták el Dávid Ferencet.⁶⁴ A kálvinista Túri Farkas Pál egy latin–magyar keveréknyelven még gúnyverset is írt a „Hodzsa Ferenc”-nek csúfolt Dávid mohamedanizmusáról.⁶⁵

Ezek a vádak persze minden alapot nélkülöztek. Az unitáriusok Krisztus-hitű keresztények voltak és maradtak. Ráadásul maguk az oszmánok szinte semmi hajlandóságot nem mutattak a keresztényekkel folytatott vallási párbeszédre. Ennek ellenére ritka kivételként mégis megemlíthetünk egy magyar nyelven is író oszmán költőt, Murád dragománt.⁶⁶ Igaz, Murád Nagybánján született magyarnak, eredeti neve Somlyai Balázs volt. II. Lajos király apródjaként a mohácsi csatában foglyul ejtették, Isztambulba vitték, ahol áttért az iszlámra. Dragománként, azaz tolmácsként diplomáciai feladatokkal is megbízták. 1551-ben tagja volt annak az erdélyi török missziónak, amely a szultán János Zsigmondot támogató s a Habsburgokkal szövethető Fráter Györgyöt elítélő parancsát közvetítette. A barát meggyilkolását követően az Erdélybe behatoló Habsburg-seregek foglyul ejtették Murádot, és igyekeztek őt visszatéríteni a kereszténységre. Ő azonban ellenállt. A vallatóival folytatott hitvita ihlette azt a rendkívül különleges, latinul, magyarul és törökül is megírt költeményt (himnusz), amely az iszlámot olyan vallásként mutatja be, amelyet a szélsőséges dogmatizmustól eltávolodó egyistenhívők, így a keresztények is nyugodt lelkiismerettel elfogadhatnak. Szembeötlő a költemény egyértelműen protestáns érvrendszere: *„Mert az Írás azt mondja, hogy az Istent / Meg nem ismerhetjük, mignem magunkat [meg nem ismer-*

62 Balázs Mihály, „A hit... hallásból lézön”. Vallásszabadság és bevett vallások Erdélyben a 16. században. In: *Uő, Felekezétség és fikció*, 11–36.

63 Barta Gábor, A törökös ideológia kezdetei Magyarországon. *Keletkutatás* 1987. tavasz, 8–19.

64 Ács Pál, Bécsi és magyar renegátok mint szultáni tolmácsok: Mahmud és Murád. In: Fodor Pál – Pálffy Géza – Tóth István György (szerk.), *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére*. Budapest, 2002, 21.

65 Balázs Mihály, *Teológia és irodalom. Az Erdélyen kívüli antitrinitarizmus kezdetei*. Budapest, 1998, 29–30.

66 Ács, Bécsi és magyar renegátok.

jük], / *Ha esmerénk ilyen semmi voltunkat, / Csak ő vagyon, nincsen más, tudjuk őtet.*”
 Vagy: „*Nincsen üdvösség az cselekedetben, / De az Istennek ő adományában...*” stb.⁶⁷
 Versének üzenete egyértelmű válasz a keresztény valláségségesítési törekvésekre, vagyis Murád szerint csupán egyféle vallási univerzalizmusnak van helye a földön: az iszlámnak. A költeménynek (amely Murád állításával szemben nyilvánvalóan nem az 1550-es évek elején, hanem évtizedekkel később keletkezett) az volt a szándéka, hogy az iszlámot a magyarok és más keresztények számára népszerűvé, elfogadhatóvá tegye, s megírásához renegát isztambuli antitrinitárius szellemi környezetből kaphatott biztatást.⁶⁸ (Az 1550-es években természetesen még nem beszélhetünk magyarországi antitrinitarizmusról, ez is az alkotás későbbi keletkezése mellett szól.) Figyelemre méltó, hogy a Szapolyai-kor sorsfordító időszakára, Giovanni Battista Castaldo erdélyi hadjáratának idejére tett muszlim–katolikus hitvitában a János Zsigmond és Izabella oldalán álló Murád a magyar antitrinitáriusok (később) kialakított dogmatikai nyelvezetén védelmezi az „egyistenhitet” (az iszlámot) a „többistenhitű” Habsburg katolicizmus ellen.

Murád dragomán előszeretettel keveredett hitvitába keresztényekkel. Nemrégiben került elő egy eddig ismeretlen forrás, amely arról számol be, hogy a magyar származású török tolmács 1571-ben kardrántásig fajuló vallási disputát folytatott a Habsburg császári követség egyik tagjával Isztambulban.⁶⁹ Hihető tehát, hogy az iszlám felsőbbbségéről szóló magyar nyelvű költeménye valóban hitviták tüzeiben keletkezett, miként ő maga is állítja. Bár a vers nem tartalmaz kimondott politikai utalásokat, közvetett módon (a keletkezés körülményeit is tekintetbe véve) mégis rezonál az aktuális vallási és politikai kérdésekre. Azt üzeni az erdélyieknek: a protestantizmus igazabb vallás a katolikusnál. A Szapolyaiak igazabb magyar uralkodók a Habsburgoknál. Egyszersmind azt is tanúsítja, hogy a Szapolyaiak célja a „nemzeti királyság” megvalósítása felé csakis a szultán segítségével érhető el. A Szapolyaiak útja – Barta Gábor klasszikus könyvének címét idézve – az irodalomtörténetben sem volt más, mint „a Sztambulba vezető út”.⁷⁰

67 Ács Pál (szerk.), *Régi Magyar Költők Tára. XVI. századbeli költők művei. Tizenegyedik kötet. Az 1580-as évek költészete.* Budapest, 1999, 139–153, 424–428; Ágnes Drosztmér, *Images of Distance and Closeness. The Ottomans in Sixteenth-Century Hungarian Vernacular Poetry.* PhD-dissertation. Budapest, 2016, 150–156.

68 Szakály Ferenc, *Mezőváros és reformáció. Tanulmányok a korai magyar polgárosodás kérdéséhez.* (Humanizmus és Reformáció, 23.) Budapest, 1995, 317–322; Martin Mulrow, *Antitrinitarians and Conversion to Islam.* Adam Neuser Reads Murad b. Abdullah in Ottoman Istanbul. In: Claire Norton (ed.), *Conversion and Islam in the Early Modern Mediterranean. The Lure of the Other.* London, 2017, 181–193.

69 Ács Pál – Petneházi Gábor, *Késre menő vita 1571-ben Murád dragomán (Somlyai Balázs) és Arnoldus Manlius között.* In: *MONOKgraphia. Tanulmányok Monok István 60. születésnapjára.* Budapest, 2016, 39–45.

70 Barta Gábor, *A Sztambulba vezető út (1526–1528).* Budapest, 1983.

MOHÁCS 1526–2026
REKONSTRUKCIÓ ÉS EMLÉKEZET

A Szapolyai-család az 1460-as évektől kezdve több mint egy évszázadon keresztül meghatározó szerepet töltött be a Magyar Királyság történetében. A kötetben olvasható tanulmányokból élénk tárul az első nemzedék rendkívüli karrierje, melynek köszönhetően példátlanul gyorsan lettek az ország legnagyobb földesurai. A dinasztia vagyonára, presztízsére és katonai erejére támaszkodva a második generációhoz tartozó János másfél évtizeden keresztül sikeresen igazgatta Erdélyt, és 1526-ban a magyar alattvalók többsége előtt nyilvánvaló volt, hogy őt illeti meg a Lajos király halálával elérvult magyar korona. Az írásokból megismerjük a király kül-, város- és egyházpolitikáját, udvarának művelődési viszonyait, valamint neki és utódainak, Izabella királynénak és fiának, II. János választott királynak az Oszmán Birodalomhoz fűződő viszonyát. A szövegekből kirajzolódó kép alapján a Szapolyaiak története két részre osztható. A sikeres felemelkedés után magyar királyként már kevés volt a családi háttér az eredményes kormányzáshoz. Az ország világbirodalmak hadszíntere lett, és a kiszolgáltatott helyzettel a Jagellók után a Szapolyaiak sem tudtak megbirkózni. Bár az ország egységét nem sikerült megőrizni, a Kárpát-medence keleti területein megszervezett királyságuk így is nagy szolgálatot tett a magyar társadalomnak. Több évszázados felejtés után ez a kötet az utolsó magyarországi királyi dinasztia méltányos értékelésére vállalkozik.

Ára: 3900 Ft

